שני לוחות הברית — אות ט' טהרה

הטומאה הצריכה טהרה מצינו בג' עניינים. טומאה רוחנית, וטומאה גשמית, ואמצעית שהיא רוחני וגשמי. טומאה רוחנית היא רוח הטומאה השורה על הידים, ואינה סרה אלא בנטילה, והובאו בבית יוסף בטור אורח חיים סימן ד', וכן הוא בשלחן ערוך וזה לשונו (סעיף יח), אלו דברים צריכים נטילה במים, הקם מהמטה, והיוצא מבית הכסא, ומבית המרחץ, והנוטל צפרניו, והחולץ מנעליו, והנוגע ברגלים, והחופף ראשו. ויש אומרים, אף ההולך בין המתים, ומי שנגע במת, ומי שמפליא כליו, והמשמש מטתו, והנוגע בכינה, והנוגע בגופו בידו. ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל, אם תלמיד חכם הוא, תלמודו משתכח ממנו. ואם אינו תלמיד חכם, יוצא מדעתו. המקיז דם מהכתפים ולא נטל ידיו, מפחד שבעה ימים. המגלח ולא נטל ידיו, מפחד ג' ימים. הנוטל צפרניו ולא נטל ידיו, מפחד יום אחד, ואינו יודע ממה מפחד, עכ"ל:

וצריך ליזהר לנטלם יפה בעירוי ג' פעמים, אבל לא יברך ברכת נטילת ידים כי אם בשחרית. והבית יוסף מסופק בניעור כל הלילה אם צריך ליטול ידיו. וכן מסופק אם השכים ללמוד ונטל ידיו, ואח"כ השכיב עצמו לישן קודם היום, אם צריך לחזור וליטול ידיו כשיאור היום. ורמ"א כתב בשולחן ערוך שיטול ידיו בלא ברכה. על כן צריך להזהיר את המון העם כשעומדים לסליחות קודם ראש השנה ולאחר ראש השנה, שיטלו ידיהם כשיאור היום:

עוד יש ספק אם צריך לנטילה כשישן ביום, ומכח ספיקא צריך ליטול ידיו ולערות ג' פעמים גם לאחר שינת היום, כדי שיחזיק את עצמו בטהרה. זוהי טומאה רוחניית, כלומר שאין בה משמוש וטהרתה ע"י נטילה:

עוד יש טומאה ממשית, והיא טומאה היוצאת מגופו, כגון זיבה וקרי וצרעת:

עוד יש טומאה ממוצעת, כגון מגע נבילות והסיטן, ומגע שרצים, וטומאת מת. שנעשה טמא מאחר שנוגע בממשית, אבל בו לא נדבק ממשית, על זה אמרתי שהיא ממוצע. וראוי לאדם להיות טהור ולהרחיק את עצמו מלטמא בכל מה דאפשר, אף שאין בעו"ה עתה הבית המקדש שלא יש החשש מפני יראת המקדש אולי ישגה וילך לשם, מכל מקום למה ימשיך הטומאה עליו, אם לא במקום מצוה להתעסק במת בצרכיו, אבל זולת זה יפרוש מכל טומאה, אף שאנחנו עתה כולנו טמאים, מכל מקום למה יוסיף וימשיך טומאה על עצמו. ואשרי האדם שמרגיל את עצמו תמיד בטבילת מקוה, שאז נטהר מכמה טומאות, ואף שלא מועיל בטומאת מת:

ולענין טבילת בעל קרי לתורה ולתפלה, בזה רבו הדיעות בתלמוד ובפוסקים, אם בטלוה, או לא. ועניין ט' קבין, ונמצא באגרות הרמב"ם כי ראשי ישיבות שבבבל תמהו עליו למה היה מיקל כל כך בענין טבילות בעל קרי. והוא ז"ל השיב להם, שמימיו לא ביטל אותה, אלא שלא הי' יכול לכתוב בחבורו כי אם היוצא מהדין על פי הלכה כו'. ואני אומר הבא לטהר מסייעין לו (יומא לח, ב). מי שעושה הסכם להיות בטהרה, בודאי הקב"ה יסייע לו להזדמן לו טהרה. אמנם אם לא הזדמן, לא יניח בשביל זה לימוד התורה או התפלה, מאחר שלדעת רוב הפוסקים אינו חייב. מכל מקום יתלבש בקדושה לעתות התעוררות, אין צריך לומר לראש השנה וליום כפורים. אלא אפי' לאיזה זמן מן הזמנים שירצה להתעורר לקדושה יעשה כן. ואני מעיד מאדם כשר אחד שהי' נוהג כן לטבול עצמו בעתות ידועות לו, ולפעמים באיזה התעוררות, והי' נוהג ג"כ לטבול ביום שטבלה אשתו מימי נדותה, כי אמר בלבו אולי היה בלבו איזה הרהור כשהיה פורש מאשתו, וגם בשביל קדושה יתירה שמחויב אדם לקדש את עצמו בשעת תשמיש עשה כן כדי להמשיך קדושה למעלה בעת הזיווג:

עוד יש נוסף על ג' מיני טומאה הנ"ל, יש רגל רביעי במרכבה הטמאה שראוי האדם ליטהר ממנו, והוא דבר שאינו מטמא רק הוא מלוכלך ומטונף, והתורה אמרה (דברים כד, טו) והי' מחניך קדוש, ואסור מדינא לקרוא קריאת שמע ולהתפלל וללמוד תורה במקום טינופת, והדינים מבוארים בתלמוד ובפוסקים, ולא אזכיר רק שני דברים שראוי להיות כמזכיר וכמתעורר:

האחד שיראה האדם תמיד שיהי' נקי פי הטבעת שלו, שיקנח עצמו היטב שלא ישאר שם אפי' כמשהו מצואה אע"פ שמכוסה, שהרי הדין פסוק צואה במקומה אפי' מכוסה אסור, אפי' אינה נראית כשהוא עומד. הב' שדין שכבת זרע כדין הצואה לענין טינוף. נוסף על זה ששכבת זרע מטמא הוא כמו טינוף ג"כ להרחיק ממנו, על כן מי שהוא נשוי יהיה נזהר שלא יקנח עצמו בחלוק שלובש כשפירש מאשתו לאחר הזיווג. ואם יש על חלוקו שכבת זרע מאיזה סבה שיהי' שבא לשם, לא ילבוש זה החלוק אם לא כשירחוץ יפה:

וזה לשון אבא מורי זלה"ה בצוואת יש נוחלין, בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט, ח), רצונו בזה בגדים ממש, שלא יהיו מלוכלכים בכתמי צואה, וכן טיפי מי רגלים. ודרשו רז"ל (ברכות כג, א) על פסוק (קהלת ד, יז) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני המקום, ובכלל דבריהם דברי. ובכלל זה ג"כ שלא יהיו המנעלים שעל רגליכם מלוכלכים מטיט ומצואה כאשר תלכו אל בית האלהים, כי אדמת קודש הוא:

ובספר החסידים כתוב, שיהיו לו ב' זוגי מנעלים, אחד שלובש בשעת תפלה לבד. על כן למדו עצמיכם בקנוח היטב, כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש מטונף או במנעלים מטונפים:

כתב הרוקח, טוב לאדם שאינו יכול לטבול, שישפשף במים ירכו וערותו לטהר מן הקרי הדבוק, הכון לקראת אלהיך ישראל כו' (עמוס ד, יב):

וזה לשון ספר חסידים, ישים האדם אצלו מים בלילה, שאם יראה קרי (הג"ה והוא הדין אם יבוא אל אשתו) ולא יוכל לשפוך עליו ט' קבין, יקח מים וישפשף סביב לערוה, כי לא יתכן שילך לבית הכנסת עד שישפשף בשר שנגע בו השכבת זרע. וגם יראה במכנסיים שלו שלא יהי' רושם צואה דבוקה במכנסיים כו', עד שיהיה רגיל אדם שיהיה לו סובין בכלי, שאם יגע אדם בחלב או בדם או בדבר האיסור, שיעביר בסובין כל הלכלוך, כי אין מנקה את הידים כמו הסובין שאין בהם קמח, כי כשימות פן יהא נשאר בטנופת והסובין מסירין אותו עם המים:

מעשה בחסיד אחד כשהיה ישן או שמש מטתו, היה לו חלוק לבן לכך, כי אמר שמא ידבק שכבת זרע, וכשאני אלך לבית הכנסת שמא ידבק בחלוק שאני רגיל ללבוש כו' ואיך תפלתי נשמעת כו', וטוב להיות בגדים מיוחדים לתפלה אם הוא אפשר, כמו שלמדו רז"ל (שבת י, א) מהכון לקראת אלהיך כו' (עמוס ד, יב), עד כאן:

כתב רבינו יונה בפרק היה קורא, מי שמחויב בברכה ואינו יכול לאמרה מפני שאין ידיו נקיות, או שעמד במקום שאינו נקי כגון חולה שאין מטתו נקיה ואין יכול לבטא בשפתיו, יש לו להרהר הברכה או התפילה שנתחייב בה. ואע"פ שאינו יוצא ידי חובתו אלא באמירה, יש לו להרהר בלבו וה' יראה ללבב ויתן לו שכר המחשבה, דאמרינן הכי במדרש (מדרש תהילים ה':ב') אמרי האזינה (תהלים ה, ב), אמר דוד המלך ע"ה, רבש"ע בשעה שאני יכול לדבר אמרי האזינה, ובשעה שאיני יכול לדבר, בינה הגיגי. והגיגי רצה לומר מחשבה. וכן נראה מהפסוק שאמר (שם לט, ד) בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני, דמשמע שהדבור דבר אחד, והמחשבה דבר אחד, עכ"ל:

ובית יוסף סימן פ"ה תמה עליו, דאם אינו יכול לבטא בשפתים גם להרהר אסור, וכדאיתא בפרק כירה (שבת מ, ב) דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה, חוץ מבית המרחץ ובית הכסא. וכתב הבית יוסף, ואפשר דלאו בידים מטונפות או מקום מטונף ממש קאמר, אלא כשהידים או המקום אינם נקיים, אבל טינוף אין בהם. ואלו לא היה אנוס, היה צריך לנקות ידיו והמקום כדי שיוכל להוציא בשפתיו. והשתא שהוא אנוס ואי אפשר לנקותם, אינו רשאי להוציא, ומכל מקום יכול להרהר בהם כיון שאין שם טינוף גמור, כך נראה לי לדחוק כדי ליישב דבריו, עד כאן לשונו:

וכבר העיד הבית יוסף בעצמו שמה שאמר בכאן הוא דוחק, אמנם נראה בעיני שאין הפשט בדברי רבינו יונה כך שיהרהר נוסח הברכה או נוסח התפלה, דאז בודאי אין חילוק בין דיבור ובין הרהור. אלא כונת ר' יונה היא כך, יהרהר בלבו חיוב הברכה או התפלה שהוא מחויב לעשותה, ויצטער על שאין יכול לעשות מחמת [ש]אין נקי, אז הקב"ה מקבל ההרהור זה כאלו היה במקום נקי והיה מברך או מתפלל, ויהיה על דרך שאמרו רז"ל במקום אחר (שבת יג, א) חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו כאלו עשאה, וק"ל:

ובענין הלילה שדרכן של בני אדם לעמוד ולהשתין, ירגיל אדם שיהי' לו עביט של מימי רגלים של מתכות או זכוכית שאינם בולעים, כמו שכתבו התוס' (ברכות כה, ב ד"ה גרף של רעי) והרא"ש בפרק מי שמתו, רק שיטול לתוכו רביעית מים בכל פעם שמשתין, והכלי בעצמו יהיה רחוץ ונקי, ואז מותר לו לברך ברכת אשר יצר וללמוד תורה. ונראה לי אם הכלי נקי ואינו יוצא שום ריח מהכלי, אז די כשירחצו הכלי מערב שבת לערב שבת, וטהור ידים יוסיף אומץ:

ואמרו רז"ל (ברכות כד, ב) אסור לילך במבואות המטונפות, והטעם כי אסור לילך ד' אמות בלי הרהור תורה, ואיך ילך במבואות המטונפות שאסור שם להרהר בדברי תורה:

ובענין מה נקרא מקום הטינופת, הביא הבית יוסף בטור אורח חיים סוף סימן ד' תשובת הרשב"א שכתוב וזה לשונו, שנשאל בלשון הזה, אנו צריכין ליזהר בתפלה או באכילה שלא ליגע במקום הטינופת, איזה נקרא מקום הטינופת. והשיב מסתברא שלא מקום הטינופת ממש, אלא אפילו שוק וירך המכוסים באדם, לפי שיש שם מלמולי זיעה, וכן מחכך בראשו. אבל מקומות מגולים בראשו ובפניו, ומקום מגולה שבזרועותיו, אין שם מקום הטינופת שאין שם זיעה, וכך אנו נוהגין, עד כאן לשונו:

ובעבור שראיתי רבים מהמון עם שאין נזהרים בזה, ונוגעים בגופם במקומות מכוסים בעת שהם בבית הכנסת, או בעת לימודם, או בתוך אכילתם, צריך להודיעם ולזרזם שלא יעשו כן, ואם עשו צריכין תיכף נטילה ברחיצה. ושמעתי שהיו נוהגים אנשי מעשה שהיו מעמידים כלי מלא מים במקום שהיו לומדים, מחמת שהידים עסקניות הם, ותיכף מיד כשנגעו במקום המכוסה טהרו האצבעיים, ולא היו צריכים לבטל לצעוק מים מים, כי היו להם מהמוכן. ובבית הכנסת צריך לשמור בנטירותא יתירתא מהנגיעה. ואם אירע כן, או אירע כן בשעת אכילה, צריך לטהר אצבעותיו:

עוד יש טומאה רוחניות שהיא האב של אבי אבות הטומאה, והיא טומאת עבירות כמו שכתוב בהדיא בעריות (ויקרא יח, כד), ובמאכלות אסורות (שם יא, מג) לשון טומאה, והוא הדין בכל עבירה שעושה טמא טמא יקרא. וכשמטהר את עצמו מכל עון ואשמה, נקרא טהור, כמו שכתוב (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם. ודוד המלך ע"ה (תהלים נא, ד) אמר ומחטאתי טהרני. והנה מצינו טהרה במים, כדכתיב (ויקרא יד, ט) ורחץ את בשרו במים וטהר. ומצינו טהרה באש, כדכתיב (במדבר לא, כג) כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר. ככה היא טהרת עונות, ומים ואש הוא חסד וגבורה, וענין טהרת האש היא גבורת התשובה תהיה בוער בו כאש בוערת ויהי' סובל סיגופים גדולים כפי ערך העונשים אשר חטא, ואף כנגד ארבעה מיתות בית דין שהשריפה חמורה. ונגד מימי החסד העליון הוא סוד המקוה, מה גדול מאוד ענין טהרת המקוה, הן לטומאה, והן לטומאת העבירות ליטהר לא סגי דלאו הכי:

וזה לשון ראשית חכמה בשער האהבה בסוד המקוה, כבר נודע מה שפירש הרשב"י ע"ה בזוהר ובתיקונים (תקון י"ט דף לט, א) שהוא בסוד עילאין ט' נקודין לכל סטר כו' עיין שם, וסוד המקוה הוא סוד ידו"ד. שהמקוה בו ארבעים סאה, וכן ידו"ד בו ארבעה אותיות, כל אות כוללת עשר, והיינו סוד מקוה ישראל ידו"ד (ירמיה יז, יג). והבן בזה מה שאמרו (יומא פה, ב) מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל, דהיינו טהרת נשמותיהן הדבקים בשמו, נמצא הטובל הוא דבק בידו"ד ממש לטהר גופו ונפשו, גופו במים, ונפשו ברוחניות השם השורה שם, עכ"ל:

ובמקום אחר אבאר אי"ה בסוד המקוה וצורתה, וסוד טבילות ערב שבת וערב יום טוב, וטבילות העבירות. ועתה לא באתי רק להודיע גודל מעלת המקוה, אשרי מי שמרגיל בטהרה זו תמיד, ויועיל לכל הטומאות, וגם לטומאת העבירות, ויבא לידי טהרה דהיינו טהרת הלב, כמו שכתוב (תהלים נא, יב) לב טהור ברא לי אלהים, לב טהור ברא ראשי תיבות טבל, ומטהרת ההרהור לב, נמשך טהרת המחשבה שהיא במוח שיהיה לו מחשבה טהורה ושוריינא דעינא בלבא תליא (ע"ז כח, ב), ויהיה טהור עינים מראות ברע, ואח"כ נמשך טהרת כל הגוף רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו שהם נגד תרי"ג מצות:

וכתב בראשית חכמה, כי הפורש מהטומאה נקרא טהור לבד, שנאמר (ויקרא יד, ט) ורחץ בשרו במים. והפורש מטומאת עבירות, נקרא טהור וקדוש. טהור, דכתיב (יחזקאל לו, כה) וטהרתם מכל טמאותיכם. קדוש, כדכתיב בפרשת עריות (ויקרא יח, כד) אל תטמאו בכל אלה. וכן כתוב במאכלות אסורות (שם יא, מג) ולא תטמאו בהם. ואח"כ כתיב (שם כ, ז) בעריות, והתקדשתם והייתם קדושים. ובפרשת שרצים נמי כתיב (שם יא, מד) והתקדשתם והייתם קדושים, עד כאן:

עוד נמצא רמוז טהרה בבגדים, שסמך הפסוק המלבושים לטהרה, כמו שכתוב (בראשית לה, ב) והטהרו והחליפו שמלותיכם, שמחויב לראותם שיהיו בגדיו טהורים מטינוף וטומאה ושלא יהיו מלוכלכים בשמן ורבב, וכמו שאמרו רז"ל (שבת קיד, א) תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה:

כלל הענין, המלבושים לבוש הגוף, והגוף לבוש הנפש, ובטהרות המלבושים יעורר טהרת הגוף, וטהרת הגוף יעורר טהרת הנפש. וכן כל כלי תשמיש האדם, כגון כוסות וקערות וכפות, יראה שיהיו נקיים בלי שום לכלוך, רק טהור ונקי. גם כלי הבישול תשגיח האשה שיהו נקיים מאוד מכל ליכלוך, רק נקי וטהור. וכל עניינים האלו מביאים לידי טהרת הנפש, כי זה גורם לזה, וזה גורם לזה, ויוסיף טהרה יתירה. וכשרוחץ ידיו ירחוץ בשפע רב, והכל כדי להוסיף טהרה:

עוד יש טהרה באכילה, וכמו שהיו נוהגים הקדמונים שהיו אוכלין חולין שלהן בטהרה (חגיגה יח, ב), אבל הוא דבר כבד במאוד לקיים זה, מאחר שאנחנו כולנו טמאים. א"כ צריך לראות שלא יהיה המאכל מוכשר לקבל טומאה, דהיינו הלחם שהוא אוכל צריך להיות לו דגן שהיה משומר שלא בא עליו מים משעת קצירה, נמצא שלא הוכשר לקבל טומאה, וילוש העיסה במי פירות ג"כ שהם משומרים שלא בא עליהם מים משעת קצירה. ולא יוכל לאכול כי אם ביצים ופירות שלא הוכשרו. וכשירצה לשתות, ילך אל הבאר או אל הנהר וישוח וישתה שלא יגע בהם ויטמאם. והאלהי הקדוש האר"י ז"ל היה נוהג כן מראש השנה עד אחר יום כפור. ובטור סוף הלכות ראש השנה כתב ירושלמי (שבת א, ג) ר' חייא מפקיד לרב, אי את יוכל למיכל כולי שתא בטהרה אכול, ואי לא, אכול ז' ימים. וכתב אבי העזרי אלו הם ז' ימים שבין ראש השנה ליום כפור כו' עד ועל כן נוהגין באשכנז שאף מי שאינו נזהר מפת של נכרי, בי' ימי תשובה הוא נזהר, עד כאן לשון הטור:

וזה לשון הבית יוסף, וכתב בתשב"ץ על דברי אבי העזרי, והר"ר שמואל מבונבערק אומר דלא דק, דדוקא חולין בטהרה דלית בהו איסור, טוב הוא לטהר עצמו. אבל פת של גוים דמשום איסורא הוא, אי נהיג בהני י' יומי, בכולי שתא נמי לא מצי אכיל. ואין זו טענה, דכיון כו', עיין שם. והרב הקדוש האריז"ל אמר בודאי האמת הוא דלא קאי רק אענין חולין בטהרה. ומה שאמר הר"ש מבונבערק דלא דק דפת של גוים דמשום איסורא כו', לא הבין את הפשט, דפת של גוים שכתבו כאן אין רצונם לומר שיש בו איסור פת של גוים, אלא הוא כשר רק שאפאו גוים. כיצד, כגון שהוכשר בקיסם. ואלו שנהגו שלא לאכול פת של גוים כו', רצו לומר פת שאפו גוים והוא כשר, מכל מקום לא אכלו אותו משום טומאה, שבודאי הוכשר לקבל טומאה, וצריכין לאפות בעצמן ולבחור מה שלא הוכשר כדלעיל. נמצא פת של גוים שהוזכר כאן, הוא משום לתא דאוכל חולין בטהרה:

נשלם אות הטי"ת